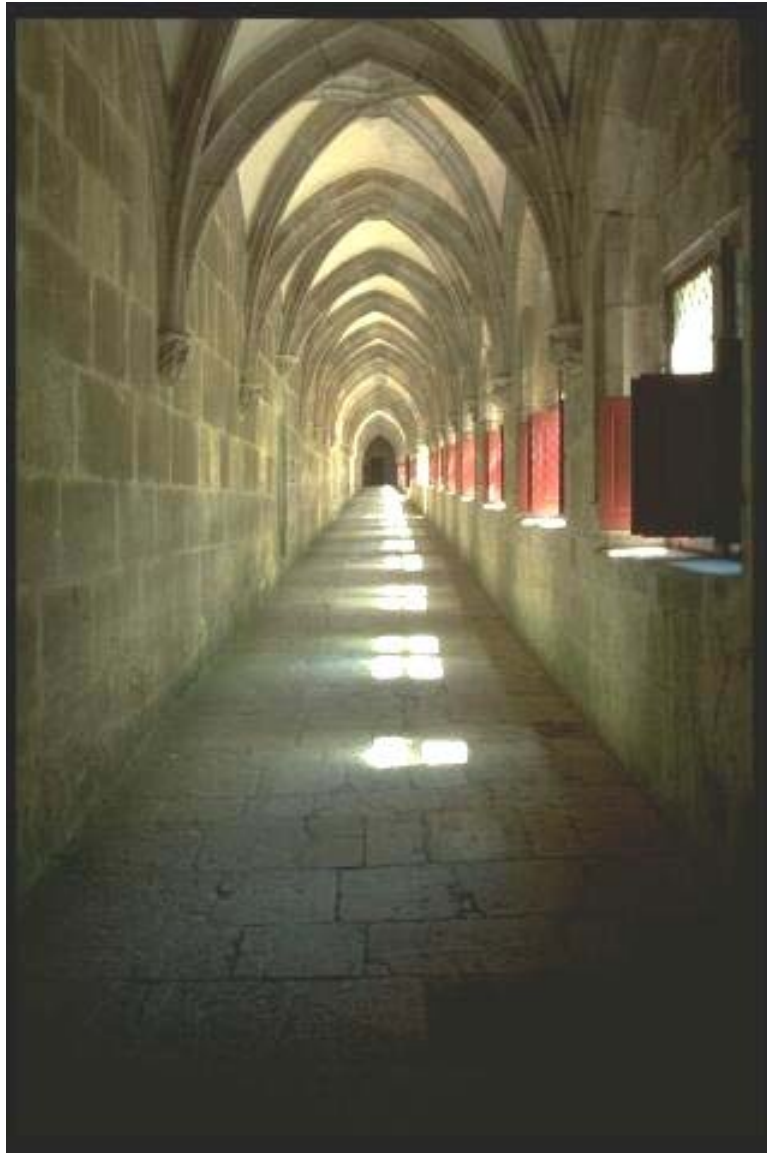

Terugkeren naar de Heemkunde-site kan via de *Terugknop*.

U vindt de *terugknop* bovenin uw scherm, meestal uiterst linksboven.

De Kartuizers in het land van de Dommel

Hun lotgevallen van 1465 tot 1659 en de verblijven in Boxtel

Piet F.M. Coenen
Kloosterwerkgroep Heemkundekring Boxtel

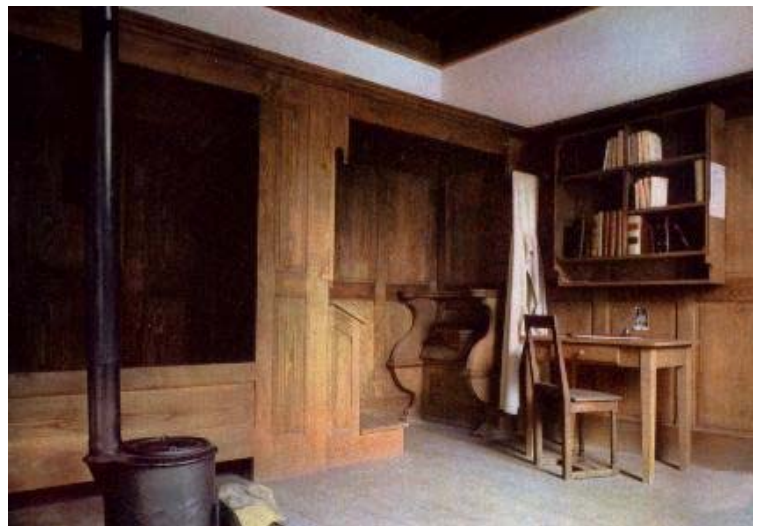
De Kartuizers, kluizenaars in gemeenschap

De orde van de Kartuizers is in 1084 door Bruno van Keulen gesticht in het onherbergzame Massif de la Chartreuse, een bergachtig gebied in Frankrijk ten noorden van Grenoble. Hij streefde ernaar het kluizenaarsleven te combineren met het leven in een gemeenschap. Zo is het klooster La Grande Chartreuse tot stand gekomen. De monniken wonen en werken er in afzonderlijke huisjes, gegroepeerd rond een kerk, waarin zij voor het koorbed bijeenkomen.

*La Grande
Chartreuse
anno 2004*

Bruno legde zijn volgelingen een strenge leefwijze op. Bidden, mediteren, lezen en werken waren de voornaamste bezigheden van een kartuizermonnik. De nadruk daarbij lag op het contemplatieve leven, dat wil zeggen een leven gewijd aan gebed en de beschouwing van het werk van Gods woord, dat bevorderd werd door de grote mate van afzondering en de beperkte bewegingsvrijheid die de monniken werd opgelegd.

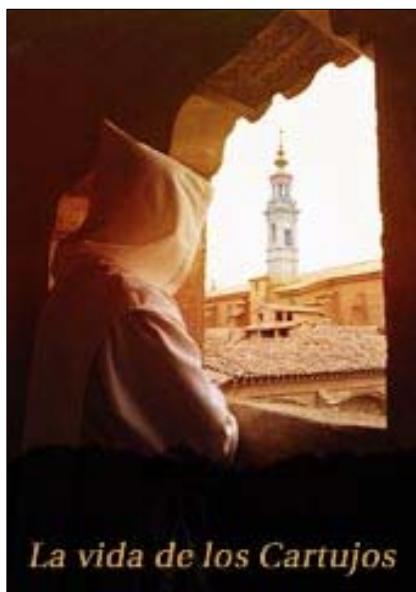

*Het interieur van een monnikenhuisje van
La Grande Chartreuse*

Voor ieder kartuizerklooster waren vaste grenzen aangewezen, waarbinnen de monniken zich mochten begeven voor enige ontspanning en een wandelingetje. Dit gebied moest ver genoeg van de bewoonde wereld af liggen.

Verschillende malen per dag kwamen de kloosterlingen bijeen in de kerk voor het uitspreken van de monastieke gebeden. Daarnaast werden er missen opgedragen, vaak als jaargetijden, wat een bron van inkomsten betekende. Maar naast bidden en mediteren hielden de Kartuziers zich ook bezig met theologie en wetenschap. Dit kwam onder andere tot uiting in de omvangrijke bibliotheken die hun kloosters herbergden en de geschriften die er tot stand kwamen.

Aan het hoofd van een klooster stond een prior, die voor de geestelijke zaken geassisteerd werd door een vicaris, die tevens zijn plaatsvervanger was. Het beheer van de stoffelijke zaken was in handen van een procurator. Zij gaven gezamenlijk leiding aan de kloostergemeenschap, die grotendeels bestond uit gewijde priesters. Men werd echter pas volledig opgenomen in de gemeenschap na het afleggen van de eeuwige gelofte. Lekenbroeders en knechten voerden de dagelijkse werkzaamheden uit in het klooster en op de omliggende landerijen.

Kartuizermonnik in Zaragoza (Spanje)

Kartuizermonniken in Ain (Frankrijk)

De bezittingen van een kartuizerklooster bestonden voor een groot deel uit grond en een enkele boerderij. Het gedeelte in de onmiddellijke nabijheid van het klooster bewerkten de monniken zelf, de rest werd vooral verpacht, wat hen van vaste inkomsten verzekerde. Deze bezittingen werden veelal verkregen als schenking van rijke personen, die zich op het einde van hun leven op deze wijze van een plaats in het hiernamaals wilden verzekeren.

Kartuizers vestigen zich in het land van de Dommel

1465-1466

Een kartuizerklooster wordt gebouwd op den Bult bij de Dommel in Olland

Door zijn schenking bij testament van goederen in Olland en in andere plaatsen van de Meierij, legde in juli 1465 Ludolf van de Water, een bejaarde kanunnik van de Sint Jan in 's-Hertogenbosch, de grondslag voor de stichting van een Kartuizerklooster in het land van de Dommel.

Zicht op de Dommel anno 2004, foto van Piet Rood

Voor het stichtingsplan werd de vermaarde Dionysius van Ryckel, die monnik was van de Roermondse chartreuse, geraadpleegd.

Over Dionysius werd gezegd dat hij het meest volkomen type van de godsdienstige enthousiast van de late middeleeuwen was. Hij voerde een onbegrijpelijk energetisch leven. Hij verenigde in zich de vervoeringen van de grote mystieken, de strengste ascese en de steeds dieper gaande inzichten van de spirituele ziener met een enorme werkzaamheid als theologisch schrijver en als geestelijk raadsman. Maar ook belangrijk is de rol die hij gespeeld heeft in het openbare leven van zijn tijd. Hij had herhaaldelijk relaties met het huis van Bourgondië en trad op als raadsman van Philips de Goede en later van Karel de Stoute. Ook hertog Arnold van Gelre, die ernstig overhoop lag met zijn zoon en erfgenaam, adviseerde hij. Niet alleen vorsten, ook tal van edelen, geestelijken en burgers vroegen hem voortdurend om raad en hij gaf talloze oplossingen.

Welnu, onder toezicht van deze Dionysius de Kartuizer vond in 1465-1466 de bouw plaats van een bescheiden, houten klooster op “den Bult”, een perceel grond gelegen aan de Dommel te Olland.

De plek is terug te vinden als het fietspad van Liempde naar Olland via de Herscheweg wordt gevolgd. Na de brug over de Dommel is er een haakse bocht naar links en even verder een naar rechts en bij deze laatste bocht bevindt zich een bos. Hier was het klooster gevestigd.

De plek anno 2004 waar het Kartuizerklooster gestaan moet hebben, foto van Piet Rood

Als het fietspad wordt vervolgd, gaat de naam over in “Kartuizerweg” en blijft er zo aan herinneren dat hier ooit Kartuizers hebben geleefd.

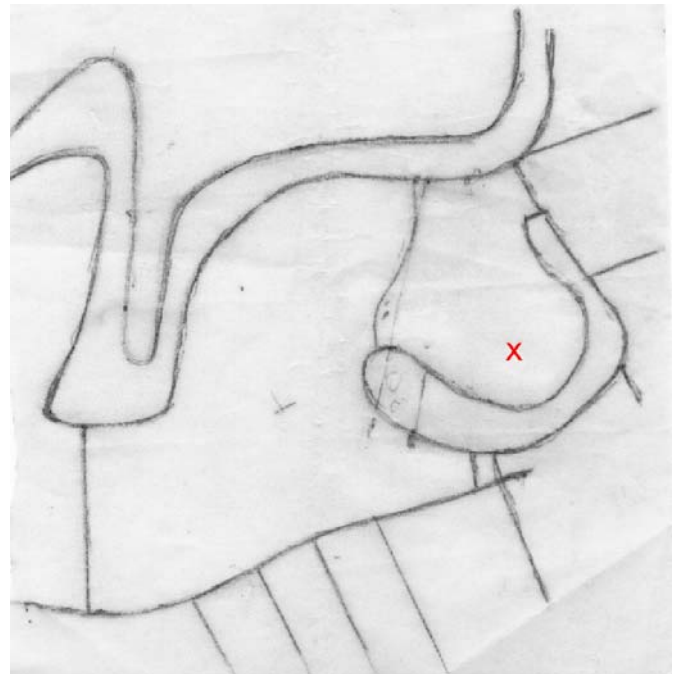
De naam van een fietspad in Olland herinnert de voorbijganger nog steeds aan een stukje kartuizerhistorie, foto van Piet Rood 2004

Vondst op den Bult Olland

In 1970 was het terrein van den Bult in bezit van Martien van Kessel uit Olland. Later is het gekocht door stichting Brabants Landschap. De heer van Kessel heeft in 1970 de Bult laten egaliseren, d.w.z. hij liet de bult met een bulldozer in de omliggende gracht schuiven, zodat het terrein beter geschikt werd als weiland. Hij wist dat het historische grond was en heeft daarom pater Wiro Heesters, de schrijver van 'Liempde, waar de tijd heeft stilgestaan' gevraagd om te komen kijken of er waardevolle archeologische vondsten gedaan konden worden. Het weer was op die dag echter zo slecht, dat pater Heesters thuis is gebleven. Martien van Kessel ging echter wel kijken en gelukkig maar. In de stromende regen zag hij de kans om een steen op te sporen, die een bijzondere archeologische waarde bleek te hebben. Martien wil op termijn de steen in bewaring geven aan de heemkundekring van Sint Oedenrode of aan het museum in deze plaats. Hieronder ziet u een foto van de bewuste steen en een situatieschets van de vindplaats.

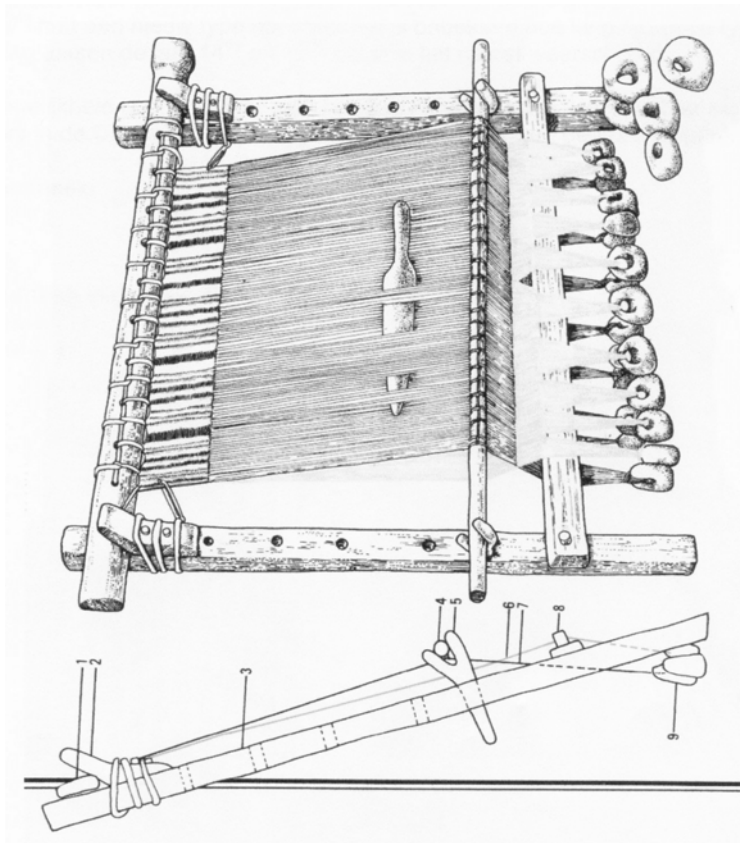

Steen, gevonden op Den Bult in Olland in 1970

Het kruis geeft de plek aan waar de steen is gevonden

Frans Roefs, secretaris van de Kloosterwerkgroep, heeft de steen laten onderzoeken door instituut Baac (Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie) in den Bosch. Ronald van Genabeek, afdelingshoofd archeologie heeft de vondst gemeld bij de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek en heeft het volgende verslag opgesteld:

Schematische voorstelling van een primitief weefgetouw

Aug 2004

Vondstmelding Olland

Tijdens de egalisatie van een terrein genaamd 'de Bult' ten zuiden van Olland is in 1970 een steen gevonden met een gat erin. De steen is destijds verzameld door de toenmalige eigenaar, de heer Van Kessel. Bij de egalisatiewerkzaamheden is de grond van de Bult in de omringende gracht geschoven. Op het terrein heeft in de Middeleeuwen een Karthuizerklooster gestaan. De steen betreft een bakstenen weefgewicht of netverzwaring. Hij is gemaakt uit een baksteen die later mogelijk met behulp van een slijpsteen of iets dergelijks is bijgeslepen.

De determinatie is problematisch. Het gewicht is gemaakt uit een baksteen van 10,7 bij 5,5 cm. Op basis van deze formaten is een datering op zijn vroegst aan het eind van de 14de eeuw aannemelijk. Het is echter onbekend wanneer het type weefgetouw, waartoe dergelijke gewichten behoren in gebruik is. In de 13de eeuw komt een nieuw type op, maar het is onbekend hoe lang het oude type nog gebruikt wordt. In datering tussen de late 14de en 16de eeuw is het meest waarschijnlijk.

Een andere mogelijkheid is dat het hier gaat om een netverzwaring. Het is echter niet waarschijnlijk dat bij de visserij in de Dommel netten met dergelijke verzwaringen gebruikt werden.

Ronald van Genabeek

BAAC

1467 - 1472

De monniken verblijven op de Eikendonk in Den Dungen

Al spoedig bleek dat de plaats van het klooster op “den Bult” aan de Dommel te Olland ongeschikt was: de beschikbare ruimte was te klein, men had gebrek aan goed drinkwater en er liep een publieke weg door het terrein, wat zich moeilijk verdroeg met het leven in afzondering.

Het houten klooster werd daarom vrij snel na de bouw weer afgebroken en in 1467 weer opgebouwd op de Eikendonk, een hoger gelegen plek in het Bossche Broek. Dionysius trok zich in 1469, oud en vermoeid, terug in het klooster van zijn professie te Roermond.

Ook het verblijf op de Eikendonk was geen lang leven beschoren. De omstandigheden waren er niet veel beter dan in Olland, want hier zette de Dommel, samen met de Aa, het land regelmatig blank en was de omgeving een moerassige, lage bodem vol veen, zodat men tal van waterlopen moest graven om het overvloedige water af te voeren. Men zocht voor de tweede keer een betere en vooral gezondere behuizing, die gevonden werd in Vught. Het klooster op de Eikendonk werd verkocht.

Van het klooster op de Eikendonk is niets meer terug te vinden, maar de plek waar het stond wel. Over de plaats waar het klooster op de Eikendonk stond, loopt nu de A2. Waar deze weg

in noordelijke richting een bocht naar links maakt en tevens omhoog gaat als aanloop om de Zuid-Willemsvaart te passeren, ziet men aan de rechter hand, onder aan de voet van de weg enkele bomen en struiken. Hier bevond zich de Eikendonk. Het landbouwgebied aldaar heet Kloosterstraat, een verwijzing naar het klooster dat er enige eeuwen geleden heeft gestaan.

De Kloosterstraat in Den Dungen, foto van Piet Rood 2004

1472 - 1498

Kartuizers in het klooster ‘Domus Sanctae Sophiae Constantinopolitanae’ te Vught

Het convent verhuisde in 1472 naar Vught. Hier werd het al in 1452 gebouwde klooster van de Zusters van Orthen overgenomen. Het werd eerst verbouwd en flink uitgebreid en kreeg in opdracht van Karel de Stoute de naam: “Domus Sanctae Sophiae Constantinopolitanae”, als eerherstel voor de ontwijding van de Aya Sophia (Heilige Wijsheid) door de Turken bij de val van Constantinopel in 1453.

Ook hier was de Dommel aanwezig, echter op een gunstiger manier. De plek was hoger gelegen en droog en voor het levensonderhoud van de vegetarisch levende monniken was het visrecht op de Dommel, dat later in 1498 van Philips de Schone werd verkregen, van groot belang. Ook werd de Dommel gebruikt voor de aan- en afvoer van goederen.

Er waren echter ook wel enige opmerkingen te plaatsen over wat we het middeleeuwse sluipverkeer en bermtoerisme zouden kunnen noemen.

Eligius, de schrijver van de annalen van Sancta Sophia, vertelt:.....*De plek waar ze woonden en de rivier die langs hun huis stroomde beviel hun heel goed. Maar eerlijk gezegd, viel dat bij nader inzien heel erg tegen. Die rivier was namelijk steeds een zacht stromende aanvoerweg van in de omgeving gelegeerde soldaten en van boten die hele horden van nietsnutten bij het huis deden belanden.....*

De plaats van deze nieuwe chartreuse was gelegen ter hoogte van het huidige landgoed Sophias Villa, Taalstraat 74.

Het opschrift op de poort, A° 1471 Sophiae Domus, houdt de herinnering aan het klooster levend.

Bij werkzaamheden in de tuin achter het huis werd onlangs een deel van het fundament van het klooster en een put blootgelegd.

*Het landgoed 'Sophias Villa'
aan de Taalstraat te Vught
Anno 2004
foto van Piet Rood*

1503-1507

In Boxtel worden hoeven gekocht

Naast de hoeve Ten Acker, beter bekend als het Duifhuis en de Slijkhoeve, beide op het gehucht Kasteren hadden de Kartuziers in 1471 door schenking van Ludolf van de Water ook de iets verder van de Dommel gelegen hoeve de Slobhoos verkregen.

In 1503 echter kochten de Kartuziers op het gehucht Selissen een van de twee hoeven van het goed Ter Aa. De andere hoeve was in het bezit van Sint Geertruidenklooster in Den Bosch en werd de Geertruidenhoeve genoemd. In 1507 werd in Kleinder Liempde het goed Ten Eijnde gekocht. Bovendien werden nabij deze hoeven losse percelen verworven en enkele elders gelegen en minder belangrijke verkocht.

Deze hoeven in Boxtel en Liempde hebben de Kartuziers tot het definitieve vertrek uit het land van de Dommel in hun bezit gehad.

1498-1566

Zwaar weer voor de monniken

Toch heeft op het klooster in Vught ook niet veel zegen gerust gezien de grote en kleine drama's die er zich hebben afgespeeld. Eligius begint zijn annalen als volgt:.....*Al wie een voorbeeld wil van droevige wisselvalligheden en onbestendigheid, moet maar eens letten op dit huis en er acht op geven hoe standvastig altijd het noodlot is in al zijn wispelturigheid.....*
.....*Nog veel droeviger zaken kwamen op ons af, we moesten herhaaldelijk vluchten, werden door roversbenden overvallen, uitgeplunderd, verbannen waarbij we terechtwamen op plaatsen die weinig zekerheid boden.....*
.....*We probeerden het eerst in Boxtel, in grote eenzaamheid, daarna nog in Esch en Sint-Michielsgestel, maar nergens was het veilig.....Tenslotte trokken we door bijna heel het verlaten gebied van Kampina en nog weten we vandaag niet waar we kunnen wonen.....*

De klaagzang van Eligius doet nogal dramatisch aan, maar gezien deze voorgaande en de volgende opsomming van gebeurtenissen wel terecht!

Tijdens het Gildenoproer in 's-Hertogenbosch in juni 1525 heeft Sancta Sophia door slim optreden van de prior nog schade weten te voorkomen, maar in juli 1543 hebben de bendes van Maarten van Rossum het convent ontwijd, geplunderd en gebrandschat. De schade kon gelukkig nog hersteld worden en het leven daarna weer zijn normale loop nemen.

1566 - 1572

De kartuziers slaan op de vlucht en verblijven tijdelijk in de 'Refuge' in Den Bosch

In oktober 1566 was het weer raak en nu goed. De overall optredende Beeldenstorm trof ook Sancta Sophia en het klooster werd zo beschadigd dat het onbewoonbaar was geworden. De bewoners sloegen op de vlucht en raakten in de verre omgeving verspreid over andere kartuizerkloosters en de paar monniken en broeders die bleven wisten zich in hun refuge in 's-Hertogenbosch in veiligheid te brengen.

In de St. Jorisstraat in 's-Hertogenbosch waren vanaf 1550 regelmatig belendende percelen gekocht, die de monniken onderdak konden verschaffen als slechte omstandigheden of bedreigende situaties een vlucht naar de stad noodzakelijk maakten. Zij konden zich dan veilig binnen de stadsmuren in hun vluchthuis (refuge) terug trekken.

Vanuit dit vluchthuis werd het gewaagd de daken van het geplunderde klooster enigszins te repareren en alles wat kapot gemaakt en van zijn plaats geraakt was te herstellen.

En zo konden de Kartuziers zich begin 1572 weer in Vught in het gerestaureerde klooster vestigen.

Maar niet voor lang!

1572 - 1583

Kort verblijf in het gerestaureerde Sancta Sophia

Vlucht naar het Boxtelse kasteel Stapelen en naar de pastorie van Esch

Eligius verhaalt verder als volgt:..... *Nauwelijks hadden ze zich gevestigd in het gerestaureerde huis in Vught, toen in het jaar 1572 voor de tweede keer een hoop ellende over hen kwam. Opnieuw werd het volk in de omgeving van de stad tot razernij gebracht en bestormde het klooster en ontwijdde het tenslotte voor de tweede keer. De broeders vluchtten vandaar en kwamen in Boxtel terecht. Ze waren met achten. Ze bleven een aantal jaren wonen in het kasteel van Boxtel, heel vrij, praktisch zonder rekening te houden met clausuur of eenzaamheid. Ze bezochten de grote kerk, vierden er de liturgie en werden er begraven. Voor zover ik (Eligius) heb kunnen achterhalen, hebben ze hier negen jaar gewoond tot de Geuzen weer eens langs kwamen, het kasteel omwilden en overgave eisten en Italiaanse huursoldaten, die twijfelden of ze de plaats wel konden beschermen tegen een zeer grote menigte, zich uit eigener beweging overgaven.*

..... De verwarring en angst in de kloostergemeenschap was natuurlijk groot en de nood werd hoog omdat er nauwelijks ontsnapping mogelijk was. Aan de voorkant was de brug van het kasteel versperd en links en rechts ontwaarde men vijanden zodat ze het beter oordeelden te vluchten en hun leven veilig te stellen dan een stormloop af te wachten. Aan de kant van de keuken maakten ze een gat in de muur en sloegen op de vlucht waarbij ze tot de gordel door het water moesten. Zo kwamen ze door de omwalling en met achterlating van alles bereikten ze Esch. Het klooster werd meteen bestormd. De vijand plunderde als overwinnaar alles wat de onzen hadden achtergelaten, gepelde gerst, andere granen en de overige levensmiddelen. Ze waren zo verstandig geweest om kelken en kerkelijke huisraad even tevoren weg te brengen.

En zo werden ze van huis verdreven en gingen ze naar de pastoor van Esch, bij wie ze ongeveer een jaar onderdak vonden.

De plundering van het Boxtelse kasteel omstreeks 1581 zal van dien aard geweest zijn dat het hersteld kon worden, aangezien in september 1591 de rentmeester aan zijn Heer, Gerard van Horne, schrijft:” Aengaende Syne Genade’s Huys, God hebbe loff, gaet noch redelyck wel”

Stapelen anno
2004

Foto van Piet
Rood

Intussen werden de monniken door een nog ernstiger ramp getroffen.

Eligius gaat verder:.....*De burgers van 's-Hertogenbosch begonnen te vrezen dat het Staatse leger zich zou richten op deze stad. Ze riepen een oorlogsraad bijeen om te overleggen wat er moest worden ondernomen tegen het naderende leger, hoe het tegengehouden en afgeweerd kon worden. Na lang overleg kwamen ze uiteindelijk tot het volgende besluit: ze zouden domus Sancta Sophia totaal laten afbranden om te voorkomen dat de Staatse legermacht het huis in bezit zou nemen, hetgeen ongetwijfeld stond te gebeuren als het in ongeschonden staat zou verkeren. Zij zouden het dan heel gemakkelijk kunnen omwallen en de stad uiteindelijk vanuit deze plek bestoken en in het nauw brengen.....Het klooster werd in maart 1577 geheel in de as gelegd door het Bossche garnizoen, bestaande uit Hoogduiters in dienst van Spanje.....*

1583

Het convent wordt overgebracht naar de heerlijkheid Herlaer bij St. Michielsgestel

Na het verblijf bij de pastoor in Esch werd het convent in 1583 overgebracht naar de heerlijkheid Herlaer bij Sint-Michielsgestel, waar de Kartuziers al in 1577 het kasteel “met de dubbele grachten”, de Ruwenberch, gehuurd hadden. Ook deze vestiging had verbinding met de Dommel, met alle gevolgen van dien, zoals zal blijken.

Want nadat ze daar enige tijd veilig hadden gewoond, volgde er weer een plundering doordat 's nachts oproerige soldaten binnendrongen met het oog op buit. In het holst van een mistige nacht kwamen zij de Dommel afgezaakt en meerden af bij de muren van de burcht, schoven ladders aan en klommen over de muur. Gewekt door het lawaai kwamen de monniken toegesneld en stelden zich tegen hen te weer, waarbij een van hen werd gedood. Toen er daarna geen verzet meer was, begonnen de soldaten te plunderen, waarbij ze de kapel van het huis niet spaarden maar er met grof geweld binnendrongen en alle kostbaarheden, kazuifels en gewijd vaatwerk meenamen. En zij maakten zich uit de voeten.

1593

De monniken vluchten opnieuw naar den Bosch

De angst zat er bij de paters goed in en ze begonnen de plek onveilig en verdacht te vinden en zich af te vragen of ze moesten vluchten. De prior, die in die tijd op reis was, liet van uit den vreemde meteen weten dat ze onmiddellijk en zonder enig uitstel naar de refuge in ‘s-Hertogenbosch moesten komen, naar eigen haard en woning. Er werd niet lang overlegd maar men pakte alle spullen bijeen en ze vertrokken na alles op wagens te hebben geladen in 1593 naar de stad.

1623

De kartuziers verblijven, helaas slechts enkele maanden, opnieuw op kasteel Stapelen

Inmiddels verliep het Twaalfjarig Bestand (1621). De verwachting die in het Spaanse Brabant leefde dat er met de Verenigde Provinciën een regeling kon worden getroffen, was vervlogen sinds de dood van Johan van Oldenbarnevelt in 1619 en het wegvallen van de Remonstranten. Er dreigde opnieuw oorlog in het noorden van Brabant en de monniken van Sancta Sophia verlieten in 1623 de stad, om zich terug te trekken op het kasteel van Boxtel voor een tweede verblijf aldaar.

Maar ook nu waren ze niet gevrijwaard voor rampen.

Eligius vertelt:.....*We werden van de burcht verdreven en moesten de behuizing op het kasteel delen met de garnizoenssoldaten van de Gouverneur van 's-Hertogenbosch, die het kasteel bezet hield*

totdat de Staatse troepen onder Mansfeld verschenen, een leger van 8000 gewapende soldaten. Er waren 3 cohorten vooruit gezonden met de opdracht het kasteel te omsingelen en te bestormen. Hoewel de garnizoenssoldaten de minderen waren en niet opgewassen tegen het leger, gaven ze zich toch niet over. Ze sloten bruggen en toegangen af en brachten hun wapens, hun kleine belegeringswerktuigen en wat drinkbaar was - er waren geen strijdwapens - buiten de wal op schootsafstand.

De bestorming begon in de voormiddag en duurde tot een uur of vier in de namiddag waarbij aan beide kanten met licht geschut geschoten werd met donderend lawaai. De klokken kregen luidverbod en de kerken werden gesloten. Ik (Eligius) kwam, goddank, in veiligheid maar onze prior, onze procurator en overige huisgenoten zaten behoorlijk in de rats omdat ze in het kasteel zaten opgesloten, terwijl de bestorming maar aanhield. De Staatsen bleven aandringen en aan beide kanten sneuvelden soldaten totdat er een bode kwam die zei dat Mansfeld gearriveerd was met het grotere geschut. Door hem werd iemand gestuurd die overgave eiste. Daarop volgde onderhandelingen, die er in resulteerden dat het de garnizoenssoldaten zou worden toegestaan met wapens en uitrusting het kasteel te verlaten alvorens de inname van het kasteel zou plaatsvinden.

De overgave volgde en het kasteel werd verwoest. En dit vond allemaal plaats in 1623.

Ook nu mag worden aangenomen dat de uiteindelijke schade aan het kasteel niet van ernstige aard is geweest, want een inventarisatie van goederen van de Baenderheeren van Boxtel, die werd opgemaakt in april 1625 meldt ondanks alle vernielingen: ”een seer playsant en welgeleghen Castele onder andere verchiert met eene schone Capelle ter eere van Edelen Ridder Sint Joris”

1623 tot 1636

De kartuizers vinden een tijdelijke woonplaats bij de Clarissen te Boxtel

De monniken hebben zich na hun vlucht uit Stapelen metterwoon gevestigd bij de naburige Clarissen in Boxtel. In 1625 werd het convent gesplitst: het prioraat onder leiding van de prior, bijgestaan door zijn vicaris en procurator en een broeder bleef in Boxtel als juridische bewaker van de bezittingen van het Vughtse huis. De overgebleven monniken gingen onder leiding van een rector naar het vervangende klooster in Antwerpen, waar vanaf 1621 reeds de voorbereidingen voor vestiging waren gestart. Het Antwerpse huis kreeg uiteindelijk ook de naam van het verloren Vughtse klooster: domus Sanctae Sophiae Constantinopolitanae.

Het tweede verblijf van de Kartuizers in Boxtel heeft geduurd tot het verschijnen van het retorsieplakkaat van 2 februari 1636.

Na de val van 's-Hertogenbosch op 14 september 1629 daalde er vanuit Den Haag een regen van retorsieplakaten (vergeldingsverordeningen van de hoge overheid) neer op de Meierij. Met het beruchte retorsieplakkaat van 2 februari 1636 werd onder andere verordonneerd dat alle kerken gesloten moesten worden en alle geestelijken binnen tien dagen van het platte land dienden te vertrekken.

Welke monniken waren er in Boxtel tot het verschijnen van het plakkaat achtergebleven? In ieder geval heeft Eligius er tot 1625 gewoond, want die schreef er toen zijn annalen over het huis Sancta Sophia. Hij verbleef tevreden in zijn cel, omgeven door boeken en kwam daar nauwelijks uit.

Prior van Emmikhoven en na hem vanaf 1627 prior Kegels verbleven in Boxtel. Een zieke monnik uit Brussel heeft er ook enige tijd verzorging gehad en een broeder van de Kartuizers uit Arnhem heeft er tot zijn dood in 1627 gewoond.

Naast de vraag wie er verbleven, is het ook interessant na te gaan op welke plek ze woonden. De tekst: *metterwoon gevestigd bij de naburige Clarissen...* zegt niets, maar suggereert van alles! Woonden ze in het klooster van de Clarissen? Eligius schreef in zijn cel de annalen; dat zou er op kunnen duiden dat hij een ruimte in een klooster bewoonde. Of woonden ze in een belendend pand of in een huis direct in de buurt? Genoten zij verzorging van of bij de Clarissen? Navraag bij de archivaris van de Clarissen in Megen heeft geen enkele verduidelijking opgeleverd: er zijn over die tijd nauwelijks documenten of anderszins gegevens aanwezig!

In 1635 is door de magistraat van de heerlijkheid Tilburg en Goirle aan vier Kartuziers een verblijfsvergunning verleend, te weten aan prior Kegels, zijn vicaris, zijn procurator en een broeder. Zij gingen wonen op het kasteel van Tilburg, waar de laatste katholieke gouverneur van 's-Hertogenbosch, Baron van Grobbendonck, woonde. Deze kende de Kartuziers beslist uit zijn Bossche tijd en zal na de val van 's-Hertogenbosch in 1629 de belangen van de monniken graag hebben willen behartigen. Het is dus niet zeker dat de Kartuziers tot februari 1636 in Boxtel verbleven. Misschien moet het verblijf op het kasteel in Tilburg ook als een “refuge” gezien worden, hetgeen niet onverstandig was in die roerige tijd!

1636

De kartuziers worden door de Staten-Generaal gesommeerd Staats-Brabant te verlaten

Zoals al is vermeld, verscheen op 2 februari 1636 een retorsieplakkaat en moesten de monniken diensgevolge uit Boxtel, dan wel Tilburg vertrekken en hebben zij zich in het vrije Bokhoven, dat niet onder de soevereiniteit van de Staten viel, teruggetrokken. Uiteindelijk hebben de laatste Kartuziers zich in 1639 bij de anderen gevoegd in hun nieuwe huis in Antwerpen.

1659

Het doek valt

Het Antwerpse huis bleef optreden als rechthebbende op de goederen van het voormalige Vughtse convent. Na de vrede van Munster (1648) is er een geschil ontstaan tussen het convent van Sancta Sophia te Antwerpen en de Staten-Generaal van de Republiek over de eigendomsrechten van het vroegere Vughtse klooster.

Na een langsepende gerechtelijke procedure werd in 1658 een compromis bereikt, waarbij is overeengekomen dat de Kartuziers tegen betaling van 55.000 gulden aan de Staten als eigenaars van de goederen werden erkend. Mede om de nodige financiële middelen te vergaren voor de betaling van het vereiste bedrag aan de Staten, werden in 1659 het voormalige Sancta Sophia in Vught inclusief alle onroerende goederen – ook die in Boxtel en Liempde - en de refuge in 's-Hertogenbosch verkocht.

En hiermede was definitief het doek voor de Kartuziers in het land van de Dommel gevallen.

Piet F.M. Coenen
Boxtel, mei 2004.

Geraadpleegde literatuur:

- H.J.J. Scholtens, *De Kartuijers buiten 's-Hertogenbosch*, in: Bossche Bijdragen, deel XVI (1938-1939), pag. 24-82 en 143-204. Mr. H.J.J. Scholtens maakte daarbij vooral gebruik van de annalen van Gerardus Eligius: *Annales Sanctae Sophiae Constantinopolitanae*. De relevante delen van deze in het Latijn geschreven annalen zijn vertaald door drs. S.W. Aarns, classicus en lid van de heemkundekring Boxtel.
- P. Dorenbosch, *De Boxtelse St.-Petrus*, (1983), pag. 20-22.
- P. Kuijjer, *'s-Hertogenbosch, stad in het hertogdom Brabant ca. 1185-1629*, (2000), pag. 67, 180-181, 225, 304 en 406.
- L. van de Meerendonk, *Het klooster op de Eikendonk te Den Dungen*, (1964), pag. 8-13, 96-99, 142-143.
- M. Spierings, *Een Brabants dorp in de 80-jarige oorlog*, (1975) in: Brabants Heem, XXVII, pag. 104-111.
- F. Smulders, *De Kartuijers te Vucht, deel I, II en III*, in: De Kleine Meijerij, IX (1955-1956), deel 9, hoofdstuk 9, pag. 12-17; deel 10, hoofdstuk 3, pag. 14-17; deel 11, hoofdstuk 1, pag. 2-3.
- H. Donkers, *De Kartuijers te Vught krijgen visrecht*, in: De Kleine Meijerij, X, deel 3, hoofdstuk 3, pag. 7-10.
- J. Becx, *De laatste Kartuijers van Vught op het kasteel van Tilburg in 1635*, in: De kleine Meijerij, XV, deel 11, hoofdstuk 1, pag. 2-9.
- L.H.C. Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, (St. Michiels-Gestel 1870-1875), deel III, pag. 296-303 en 360-363; deel V, pag. 400-402 en 856-860.
- A. Frenken, *Aanvullingen op Schutjes' "Geschiedenis van het Bisdom 's-Hertogenbosch"*, in: Bossche Bijdragen XXIII, 1956-1957, pag. 113-114.
- W. Heesters, *Een mislukte kloosterstichting te Olland*, in: Heemschild, jrg. 4, 1970, nr. 3, pag. 33-42.
- Fundering van een vijf eeuwen oud klooster gevonden*, in: artikel Brabants Dagblad, 05 dec. 2000.
- F.V. Goethals, *Lectures relatives a l'histoire des sciences, des arts, des lettres, des mœurs et de la politique en Belgique et dans les pays limitrophes commencées en 1818 et publiées en 1837*, deel III, 1838, pag. 158.
- P. Radboud, *De Kartuijers op Stapelen: hun eerste verblijf*, in: Assumptie XVI, 1939, pag. 95-96.
- P. Radboud, *Stapelen en zijn bewoners in vroeger eeuwen*, in: Assumptie XVII, 1940, pag. 4-8.
- J. Huizinga, *Herfstij der middeleeuwen*, 1919, pag. 194-195.
- J. Sanders, *Inventaris van het archief van het kartuizerklooster Het Hollandse Huis bij Geertruidenberg*, 1984, pag. 1-3 en 7-12.
- J. Coenen, *Baanderheren, Boeren & Burgers*, 2004, pag. 70, 127, 130, 134 en 185.

Bijlage 1

Een vertaling van een deel van de franse site van het Kartuizerklooster La Grande Chartreuse

<http://www.chartreux.org>

De Orde heden ten dage

In 1984 herdacht de Orde dat 900 jaar daarvoor vader Bruno met zijn volgelingen de Chartreuse introk en zich bond aan leefregels, die de Orde vandaag de dag met Gods hulp en genade nog steeds tracht te volgen. De Orde ziet het ononderbroken bestaan - steeds kwam zij bedreigende situaties in het verleden te boven - als een teken van Gods welgezindheid jegens haar. Momenteel zijn er 19 kloosters met bij benadering 370 monniken en 5 kloosters met ongeveer 75 nonnen. De nonnenkloosters bevinden zich in Frankrijk, Italië en Spanje. De kloosters van de monniken zijn verspreid over Europa (niet in Nederland), de Verenigde Staten en Zuid-Amerika, waar onlangs nog in 1997 gestart is met een vestiging in Argentinië.

Een dag uit het leven van een Kartuiser

Dit is een model van een dagindeling. In de praktijk zijn er van klooster tot klooster en van monnik tot monnik in één en hetzelfde klooster verschillen. De officies of getijden zijn de Metten, Lauden, de gebeden voor de vier kleine uren – Prime, Terts, Sext en None – de Vespers en Completen. Het zijn gebeden of lezingen, die door de vaste tijdstippen de dag een ritme geven. Deze worden voorafgegaan of gevolgd door het officie van de Heilige Maagd Maria. In het overzicht zijn de offices die in de kapel plaats vinden, grijs gearceerd.

23.30 uur	Opstaan. Gebed in de cel. Dit middernachtelijke gebed in de kloostercel is één van de meest waardevolle momenten van de dag.
00.15 uur	Metten en Lauden in de kapel. Deze officies duren, afhankelijk van de dag, twee tot drie uren.
	Na de metten in de cel de Lauden van Onze Lieve Vrouw. Daarna naar bed.
06.30 uur	Opstaan; deze tijd is bij benadering. Men moet ervoor zorgen om 7.00 uur gereed te zijn voor de prime.
07.00 uur	Prime en Angelus. Na het angelus wordt de tijd besteed aan gebed of geestelijke lezing, bijvoorbeeld aan de voorbereiding van lezingen, die tijdens de mis worden gedaan.
08.00 uur	Het convent viert de H. Mis in de kapel.
	Na de H.Mis dankzegging en lectio divina, d.w.z. lezing van bijbelse meditaties. Deze tijd kan ook voor gebed worden gebruikt.
10:00 uur	Terts. Het ritme van de dag wordt bepaald door de officies, die elke 2 uur plaats vinden. Vóór de terts wordt geen handmatige arbeid verricht. Dit wordt later gedaan verdeeld over de ochtend en de middag of geheel in de namiddag.
12:00 uur	Angelus en Sext. Vervolgens het middagmaal en de recreatie. Recreatie is een tijd zonder een bepaalde bestemming. Men kan lezen, werken of van de zon genieten,... als die tenminste schijnt.
14.00 uur	None. Daarna handwerk en studie. De balans tussen handwerk en studie is persoonlijk en wordt met de prior of de novicenmeester afgesproken.
16.00 uur	Vespers van de H. Maagd Maria.
16.15 uur	Vespers in de kapel.
	Tussen de vespers en completen een lichte maaltijd, bidden en lezen uit de bijbel of een geestelijk geschrift
18.45 uur	Angelus en Completen.
19.30 uur	Bedtijd: uiterlijk om 20.00 uur gaan de monniken slapen.

Bijlage 2

Onderstaand informatie-bord over de Kartuziers in Olland is begin september 2006 aan de Karthuizerweg in Olland geplaatst. Je vindt het als je vanaf Cafe den Toel in Olland richting Liempde fietst. Helaas staat het nogal ver verwijderd van de historische plaats van het klooster en is er geen actuele tekening bij waarop duidelijk wordt gemaakt, waar de plek precies was. Ook vind ik het vreemd, dat ze Kartuziers schrijven als Karthuizers, met een h dus. Anderzijds is de gemeente wel consequent: De weg heet karthuizerweg. In het Petruskapelletje aan de Slophoosweg, de weg van Cafe Het Groene Woud naar Olland staat een tekst om te gedenken, dat eeuwen geleden, de karthuizers zorgden voor de diensten. In oude geschriften zie je de volgende spelling: Carthuizers.

Aan de tekst op het informatie-bord heeft de Werkgroep Kloosterleven van de Heemkundekring Boxtel een belangrijke bijdrage geleverd.

Omdat het fraaie paneel vrij breed is, is de leesbaarheid hieronder niet optimaal. Daarom is het paneel "in stukken gesneden", en daardoor leesbaar(der). Die deelfoto's zijn geplaatst ná onderstaande complete paneel.

Karthuizer klooster

In 1464 schonk de rijke Bossche kanunnik Ludolf van de Water aan de Karthuizers van Roermond enkele bezittingen, waaronder gronden in het westelijk deel van Olland. Hij verbond er de voorwaarde aan, dat de monniken op deze plek een klooster zouden stichten. Dionysius de Karthuiser (in zijn tijd een beroemd theologisch schrijver en tevens geestelijk raadsman) kreeg de opdracht om de bouw van het klooster voor zijn rekening te nemen. Omwille van de zeer strenge leefregel, die karthuisermonniken gebiedt in alle stilte de dag te wijden aan gebed en overweging, werd een zeer afgelegen locatie in Olland uitverkoren: de(n) Bult. Op deze zandige hoogte aan de oevers van de Dommel werd in 1466 een houten klooster voltooid, bestaande uit een kleine kapel, vier monnikenhuisjes en enkele bijgebouwtjes. Daarna werd het betrokken door 4 monniken, waaronder Dionysius zelf.

De keuze om direct aan de Dommel een klooster te vestigen bleek echter een ongelukkige. Door de natte en drassige situatie hebben de monniken het er slechts één winter uitgehouden. Ze vertrokken alweer in 1467. Na een kort verblijf op de Eikendonk in Den Dungen hebben ze in Vught, weer nabij de Dommel, een nonnenklooster opgekocht, op de plek waar nu het landgoed Sophia's Villa ligt. In 1566 werd dit klooster geplunderd door de troepen van Maarten van Rossum. De monniken vluchtten toen naar 's-Hertogenbosch. Omdat tijdens de 80-jarige oorlog de kloosters in Brabant niet meer veilig waren zochten de Karthuizers een heenkomen op allerlei plaatsen en verlieten tenslotte in 1636 Brabant om naar Antwerpen te gaan.

De locatie van het verdwenen klooster is tegenwoordig nog steeds vanuit Olland te bereiken via de Karthuiserweg. Deze weg leidt naar Den Erm (Arm), een nat gebied in de Ollandse Beemden, die op het eerste gezicht oogt als een fossiele Dommelaan. In werkelijkheid is het een restant van de oude slotgracht die met behulp van Ollandse boeren rondom het Karthuiserklooster was gegraven. Van het laat-middeleeuws klooster rest tegenwoordig niets meer. De fundamenten die na afbraak op de Bult achterbleven, werden in de 17de eeuw uitgegraven en met karren naar elders vervoerd. In 1979 is de gehele Bult afgegraven.

De orde van de Karthuizers is in 1084 door Bruno van Keulen gesticht in het onherbergzame Massif de la Chartreuse, een bergachtig gebied in Frankrijk ten noorden van Grenoble. Hij streefde ernaar het kluisenaarsleven te combineren met het leven in een gemeenschap. Zo is het klooster La Grande Chartreuse tot stand gekomen. De monniken woonden en werkten er in afzonderlijke huisjes, gegroepeerd rond een kerk, waarin zij voor het koorgebed bijeenkwamen. Bruno legde zijn volgelingen een strenge leefwijze op. Bidden, mediteren, lezen en werken waren de voornaamste bezigheden van een karthuisermonnik. De nadruk daarbij lag op het contemplatieve leven, dat wil zeggen: een leven gewijd aan gebed en de beschouwing van het werk van Gods woord, dat bevorderd werd door de grote mate van afzondering en beperkte bewegingsvrijheid die de monniken werd opgelegd. Voor ieder karthuiserklooster waren vaste grenzen aangewezen, waarbinnen de monniken zich mochten begeven voor enige ontspanning en een wandelingetje. Dit gebied moest ver genoeg van de bewoonde wereld af liggen.

Plaats Karthuiserklooster volgens de 'kaart-figuratief van den Bodem van Elde uit 1803'

Indeling monnikenhuis

Algedamde meander ten noordwesten van Den Arm (luichtfoto)

Den Arm minuatplan

Het Groene Woud

SINT-OEDENRODE
Gemeente

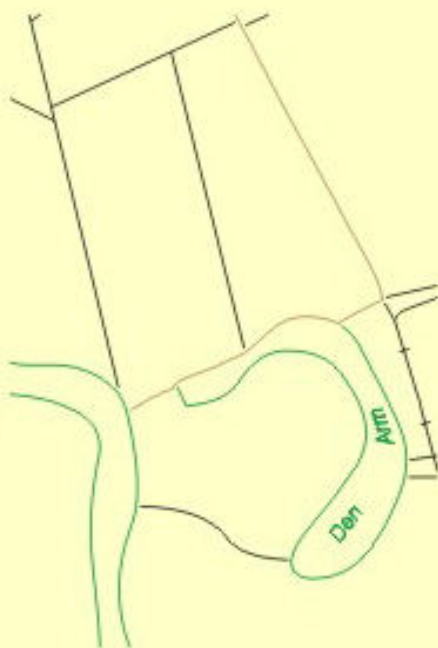
Project met financiële steun van de Europese Unie

Commissie	2001/2002	Periode	2001/2002	Deel	12-01-01, 12-01-02, 12-01-03, 12-01-04
Commissie	2003	Deel	12-01-05	Deel	12-01-06, 12-01-07, 12-01-08, 12-01-09

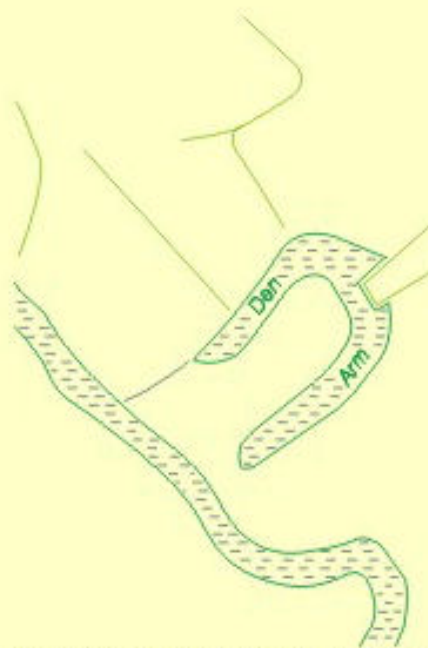
Karthuizer klooster

In 1464 schonk de rijke Bossche kanunnik Ludolf van de Water aan de Karthuizers van Roermond enkele bezittingen, waaronder gronden in het westelijk deel van Olland. Hij verbond er de voorwaarde aan, dat de monniken op deze plek een klooster zouden stichten. Dionysius de Karthuiser (in zijn tijd een beroemd theologisch schrijver en tevens geestelijk raadsman) kreeg de opdracht om de bouw van het klooster voor zijn rekening te nemen. Omwille van de zeer strenge leefregel, die karthuizermonniken gebiedt in alle stilte de dag te wijden aan gebed en overweging, werd een zeer afgelegen locatie in Olland uitverkoren: de(n) Bult. Op deze zandige hoogte aan de oevers van de Dommel werd in 1466 een houten klooster voltooid, bestaande uit een kleine kapel, vier monnikenhuisjes en enkele bijgebouwtjes. Daarna werd het betrokken door 4 monniken, waaronder Dionysius zelf.

De keuze om direct aan de Dommel een klooster te vestigen bleek echter een ongelukkige. Door de natte en drassige situatie hebben de monniken het er slechts één winter uitgehouden. Ze vertrokken alweer in 1467. Na een kort verblijf op de Eikendonk in Den Dungen hebben ze in Vught, weer nabij de Dommel, een nonnenklooster opgekocht, op de plek waar nu het landgoed Sophia's Villa ligt. In 1566 werd dit klooster geplunderd door de troepen van Maarten van Rossum. De monniken vluchtten toen naar 's-Hertogenbosch. Omdat tijdens de 80-jarige oorlog de kloosters in Brabant niet meer veilig waren zochten de Karthuizers een heenkomen op allerlei plaatsen en verlieten tenslotte in 1636 Brabant om naar Antwerpen te gaan.

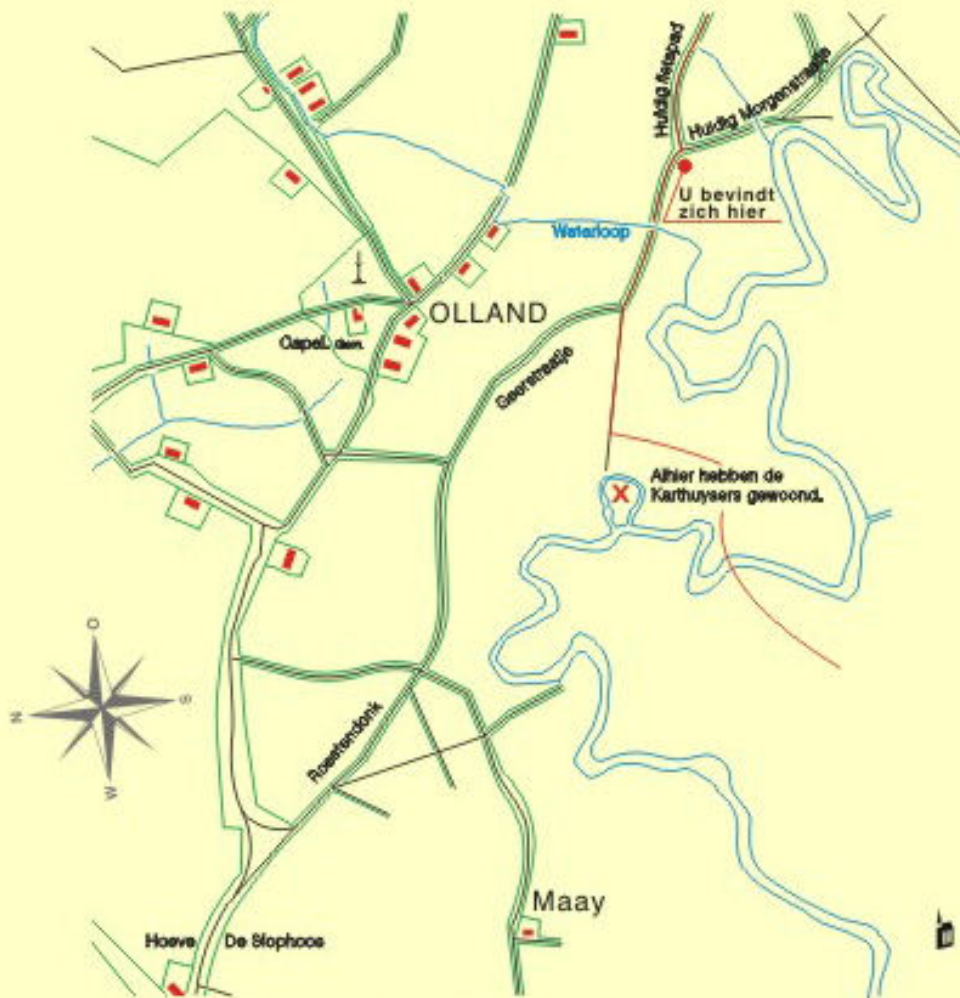

Den Arm minuutplan

Afgedamde meander ten noordwesten van Den Arm (luchtfoto)

De locatie van het verdwenen klooster is tegenwoordig de Ollandse Beemden, die op het eerste gezicht ook

Plaats Karthuizerklooster
volgens de 'kaart-figuratie' van den Bodem van Elde uit 1803'

ordig nog steeds vanuit Olland te bereiken via de Karthuizerweg. De
ogt als een fossiele Dommelarm. In werkelijkheid is het een restant
boeren rondom het Karthuizerklooster was gegraven. Van het laa
meer. De fundamenteën die na afbraak op de Bult achterbleven, v
naar elders vervoerd. In 1979 is de gehele Bult afgegraven.

De orde van de Karthuizers is in 1084 door Bruno van Keulen gesticht
in het onherbergzame Massif de la Chartreuse, een bergachtig gebied
in Frankrijk ten noorden van Grenoble.

Hij streefde ernaar het kluizenaarsleven te combineren met het leven in
een gemeenschap. Zo is het klooster La Grande Chartreuse tot stand
gekomen. De monniken woonden en werkten er in afzonderlijke
huisjes, gegroepeerd rond een kerk, waarin zij voor het koorgebed
bijeenkamen.

Bruno legde zijn volgelingen een strenge leefwijze op. Bidden,
mediteren, lezen en werken waren de voornaamste bezigheden van
een karthuizermonnik. De nadruk daarbij lag op het contemplatieve
leven, dat wil zeggen: een leven gewijd aan gebed en de
beschouwing van het werk van Gods woord, dat bevorderd werd door
de grote mate van afzondering en beperkte bewegingsvrijheid die de
monniken werd opgelegd.

Voor ieder karthuizerklooster waren vaste grenzen aangewezen,
waarbinnen de monniken zich mochten begeven voor enige
ontspanning en een wandelingetje. Dit gebied moest ver genoeg van
de bewoonde wereld af liggen.

SINT-OEDENRODE

Gemeente

uizerweg. Deze weg leidt naar Den Erm (Arm), een nat gebied in
 et een restant van de oude slotgracht die met behulp van Ollandse
 n. Van het laat-middeleeuws klooster rest tegenwoordig niets
 achterbleven, werden in de 17de eeuw uitgegraven en met karren
 egraven.

ulen gesticht
 achtig gebied

et het leven in
 use tot stand
 derlijke
 oorgebed

dden,
 gheden van
 emplatieve
 e
 erd werd door
 ijheid die de

wezen,
 lge
 genoeg van

Indeling monnikenhuis

**Project met financiële steun
 van de Europese Unie**

Bijlage 3

In de serie uitgaven van de "Vughtse Historische Reeks" is er in het najaar van 2005 een nieuw deel verschenen met daarin onder andere een verhandeling over het Kartuizerklooster te Vught. Vooral de ligging van en de gebeurtenissen met het klooster worden daarin vanuit de Vughtse visie belicht.

Het is een interessante aanvulling op onze versie in "De Kartuizers in het land van de Dommel".

Via de bibliotheek is het te leen, maar het is ook te koop bij de boekhandel.

Titelgegevens: Ottie Thiers e.a. red., "Voorgevallen in Vught" in Vughtse Historisch Reeks 9. (Vught, Boekhandel Brabant/Gemeente Vught, 2005.) ISBN 90 80 15640.